

К. мистецтвознавства Наконечна О. В.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Україна

АРТЕФАКТ - ОДИНИЦЯ КУЛЬТУРИ?

До буття культури можна прирахувати гранично широке коло предметів і явищ. З якої б позиції не вивчалася б культура, ми можемо вивчати її тільки по її проявах, в чому б ці прояви не містилися, якими б за походженням вони б не були, яку б соціальну значимість не мали. В якості елементарної одиниці штучного світу більшість дослідників виділяють категорію артефактів, розуміючи під цим терміном «будь-який штучно створений об'єкт, рівно як фізичний, так і ідеаціональний» [1, с. 7]. Втім, в історії науки, зокрема філософії, відбувалися неодноразові спроби знайти якусь нейтральну категорію, яку б можна було покласти в основу світової культурної парадигми (досвід позитивістів, «елементи світу» Е. Маха, «енергія» Р. Оствальда, «носії» С. Федосіна, «факти» у неопозитивістів тощо). Незважаючи на евристичну цінність цих пошуків, жодний їх результат, як показує практика, не став загально визнаним. Як бачимо, розуміння артефактів в якості елементарної одиниці культури як штучного світу лежить в тій самій площині, і можна ризикнути передбачити, є так само недостатньо повним. З точки зору динамічної концепції культури ми не можемо стверджувати культуру як абстрактну засаду, в якій можна вивчати тільки деякі позачасові, «вічні» цінності, опредметнені в артефактах культури. Явища культури не є безсуб'єктними, будь-який її прояв несе на собі відбиток багатьох суб'єктів, починаючи особою творця (творців) і закінчуючи особистістю дослідника, а кожний відбиток тягне за собою певні зміни в екзистенції артефактів (це і складає динаміку культури). Культурна інформація не міститься в культурних проявах, «як молоко в глечуку: нахилили - потече, скільки влили - стільки і виллється, яким було всередині, таким залишиться і зовні, збереже одну і ту саму калорійність та жирність, хто б не пив» [2, с. 36].

Таким чином, ми вважаємо неправомірним розуміння артефактів як єдиної неподільної одиниці культури, по-перше, через надто широкі засади їх виділення (до артефактів дослідники відносять абсолютно всі штучні об'єкти), а по-друге, через їх культурну мінливість і внаслідок цього неможливість адекватної фіксації. На нашу думку, артефакт може розумітися як культурна одиниця лише на прикладному рівні, наприклад, в археології, звідки цей термін і прийшов до культурологічних досліджень.

Таку точку зору ми імпліцитно спостерігаємо в антропологічних теоріях М. Вартофського та М. Коула, які розуміли природу культурних проявів в якості «репрезентацій людської діяльності» [3, с. 43]. Хоча в цих теоріях феномен артефакту також розуміється дуже широко «у відповідності до доброї аристотелевської традиції» (3, с. 200), на відміну від вивчення артефакту як одиниці культури, тобто категорії врешті-решт статичної, культурні прояви розглядаються в процесі культурної еволюції. М. Вартофський зауважує: «Артефакт є для еволюції культури тим самим, чим є ген для біологічної еволюції» [3, с. 204], тобто одиницею не самої культури, а передачі інформації про неї.

Продовжимо аналогію культурної та біологічної еволюції. Геном людини є спільним, єдиним для всього людського виду, тобто універсальним. В культурогенезі геному відповідатиме культурна форма - категорія універсальна. В генах записана вся інформація про конкретного індивіда - відповідно, сукупність однорідних артефактів свідчить про певний культурно-історичний тип, що виділяється дослідниками. Ген не є проявом живої матерії, він просто існує в ній, тому неможна казати, існують чи не існують в живих клітинах гени, можна

досліджувати тільки, які саме ці гени, тобто яку інформацію вони несуть. І це у випадку, якщо ми взагалі здатні її зчитати, іноді можна тільки констатувати її наявність або взагалі не передбачати інформації на даному рівні розвитку свідомості. Все це є правомірним і щодо артефактів. Можливість вивільнити інформацію і оперувати нею прямо залежить від рівня розвитку і технічних можливостей дослідника - ми можемо говорити про динаміку інтерпретації артефактів.

З вищевикладеного витікає теза про те, що будь-яке отримане в результаті дослідження артефактів знання про культуру неможна вважати статичним (істинним, остаточним, повним...). В даному випадку йдеться не про принцип неповноти істини, автор хоче показати, що отриманий результат, «проміжний», «неповний» або навіть помилковий, все одно матиме евристичну цінність і інформативність в культурологічному ракурсі, оскільки дозволить скласти судження не тільки і не стільки про достовірність отриманих даних, скільки про особливості культурологічного знання людства взагалі і дослідника зокрема на даному культурно-історичному етапі.

Артефакти є проявами культури, і в той же час, як ми довели, не є тими «елементами», з яких вона складається, проте, ці елементи певним чином представлені в артефактах. Таким чином, поняття «артефакт» є емпіричною передумовою певної інтерпретації культури, проте зовсім не її складовою. Категорія матеріальних артефактів культури не пов'язана безпосередньо з жодним з конкретних артефактів або їх властивостей - вона створюється з метою узагальнення сутності матеріальних втілень культури. Зв'язок цієї категорії з реальними її проявами в дійсності носить вельми опосередкований характер: для того, щоб зрозуміти, що таке артефакт, недостатньо, та й неможливо перерахувати всі наочні аналоги, відображені в цьому понятті. У подібній ситуації жодна методологія не буде стовідсотково ефективною, тому неможливим є формальне відбиття культурних феноменів в теоретичних настановах через їх нескінченну багатомірність. «Даність» культури як категорії не є критерієм її предметності, а явищем в межах самої культури, наслідком, одною зі структур культури. Предметний аспект культури - це лише відображення неусвідомлених зв'язків людини із світом.

Список використаних джерел:

- 1 Красноглазов А. Б. Функционирование артефакта в культурно-семантическом пространстве: дисс. ... док. филос. наук: спец. 17.00.08 / А. Б. Красноглазов. - М., 1995. - 290 с.
2. Клейн Л. С. Археологические источники: учеб. пособ. /Л.С. Клейн.- Л.: ЛГУ, 1978.- 116 с.
3. Wartofsky M. Models. Representation and the Scientific understanding / M. Wartofsky. - Dordrecht: D., Riedel Publishing Company, 1979. - 508 p.